

Никша Сџићчевић

ПОВРАТАК У ПОСТОЈБИНУ „АКО СКРАСИШТА ИГДЕ ИМА”

Када се песник као што је Милосав Тешић окрене прози, мора да постоји неки јак унутрашњи разлог. Дакако, није Тешић једини међу песницима који је тако поступио. Заправо, да је супротно, био би међу реткима који су само стихом исказивали свој дух. Али Тешић као да је давао на знање да су затворене песничке форме најпогодније за исказивање његовог чуђења пред светом и животом, у што је, као и сваки човек, бачен без своје воље, у „овај болан и мучан сан који ми називамо животом”, како је певао Леопарди.

Мени су остала емблематична два стиха Милосава Тешића: *Ја љегам у свей очима биља и чујем жамор ушима смиља*. Забележен је и такође запамћен исказ самог песника који вели: *Заиста се међу биљем осећам као у друшћиву добрих људи. Трудим се да са њима и разговарам*.

Нова књига Милосава Тешића, објављена у ретко негованој графичкој обради (Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2002), под насловом *Са сџанишића брезових дедова*, управо нас уводи у густину биља и лепоту гљива. Необичног је она склопа, чини велику новину у српској прози, а тесно повезује Тешићеву поезију са светом природе на сасвим експлицитан начин. Нећу претерати ако кажем да је ова невелика књига својеврстан кључ за разумевање његовог песничтва, за досезање дубљих метафизичких веза, које понекад песник

и намерно скрива, јер поезија, она права, клони се једносмислених исказа и лаког дохвата.

Почећу, на старински начин, од самог наслова књиге *Са сѿанишиѿа брезових дедова*, као што сам учинио и када сам говорио о Тешићевој песничкој књизи *Бубњалица у ѿчелињаку*. За мене су наслови веома важни, и они јесу један од кључева које песник нуди онима који хоће да се запуте у виšekратна читања чврсто спрегнутог језика. Свако мора да се запита на шта упућује овај наслов. *Брезов дед*, или *дјед* (*Lessinum scabrum*), јесте једна врста гљива, која живи и расте у симбиози са брезом. Необична синтагма као да призива у сећање неко далеко шумско божанство, или пак можда богумилског *дједа*, старинска веровања на сваки начин. Веселин Чајкановић у *Речнику срѿских народних веровања о биљкама* (СКЗ, Београд, 1994) забележио је да *бреза* има „апотропајску моћ” и да се „од ње плаше вештице”, као и да се „од брезове коре праве ’лиле’ (буктиње) којима се, уочи Ивањдана или Петровдана, врши лустрација стоке”. А *лусѿирација* јесте *риѿуално очишћење* које је у народној свести опстало до данашњих дана. У *сѿанишиѿу брезових дедова* тражи се својеврсно ритуално очишћење. Улазимо тако у Тешићев чаробни свет гљива, чији простор Тешић овако омеђује:

Љешиѿанско, село рачанско – више брдско неѿо ѿланинско – сѿоји ѿред белим језером дринске магле, дубоке и ѿолико ѿусѿиѿе ѿѿе се чини да би се лоѿаѿиом могле мешаѿиѿи. Њеѿове највише врхове, Звјездицу, Бризу, Ливањицу, Кик, Крсѿову гланицу и Лијеѿо ѿоље, ѿѿек је било, у искиданом свеѿлећем ѿовесму, ѿресвукло нејако ранојуѿарње сунце.

Тако Тешић црта границе свога казивања. Бар један њихов део. Онај ко није био у Тешићевој постојбини, у западној Србији, поред Дрине, тешко може да замисли чаробну мистику овог краја. Може се он присподобити Умбрији, оним крајевима који буде метафизичке спознаје: величанство природе, скројеност и строшеност камена, бујност и учесталост вегетације; његовој постојбини недостају само замкови и градићи на врху брегова и брежуљака. Али вратимо се наслову. Зашто *брезови дедови?*, мора се и даље питати пажљив читалац. *Брезови дедови* јесу они горостаси који су од старости пали, труле у шумском честару, а међу њима расту гљиве, које јесу најважнији „јунаци” Тешићевог казивања. Као да нас тај нови, а брзи живот из трулежи хоће да подсети на бесконачну обнову у природи. А и човек брзо расте и хитро пропада, хранећи се оним што на трулежи расте. Труле некада висока стабла бреза, а њихову снагу увлаче у свој хитри раст ова приземна вегетална бића, која и личе на неке шумске патуљке. Патуљке који као да јесу нека далека шумска божанства, којих се толико бојао земљорадник који је, током целог средњег века, крчио и палио шуме да би могао да сеје свој јечам. Гљиве су подстакле Теши-

ћеву ликовно-песничку имагинацију да развије једну од најразвијених палета боја у српској књижевности, иако је *језик икрит бојација*, и уме да се *ијако иверго забрави*, како Тешић каже. Ређају се онда *сунчанице*, *ијирењаче*, велика врста *блађви*, да би Тешић рекао – са благвиним руменицама у мислима, *док насртљиво блешће уличне апликације, умичем, будног сна, у иривевску мрежу њених боја – ирелазећи иреко иасишћа и рудина*. Следе потом *иојачарке*, *смргуше*, *сивке*, *ијирењаче*, *лисичарке*, *врђањевке*, *мухаре*, *џолубаче*, *јасиребуше*, *ианџеровке* и многе друге, са различним својим именама за исту врсту, знак моћне имагинације говорног народа. Напоредна имена за истоврсну гљиву, која често Тешић наводи, знак су огромне моћи језичког твораштва у народу. А занимљиво је да имена гљива јесу, безмало сва, словенског, српског, порекла. Тешић је сам изјавио да је наденуо име трима гљивама, то су: *леињарка*, *ицлгленац* и *врђањ иуикавац*. Када је дрвеће у питању, наиђе се и на име које је позајмљено из грчког или латинског народног језика (*чемџрес*, *чесмина*, на пример), а са гљивама није тако. Неке гљиве ушле су и културну историју. *Панијеровка* (*amanita pantherina*), веома отровна, у феудалном друштву била је коришћена за тровање притајених противника. Летално делује трећег дана пошто се поједе, уништавајући панкреас и јетру: противник умре када је већ одјездио од трпезе свог љубазног домаћина. Негде сам прочитао да је управо том отровном, а укусном гљивом Чезаре Борџа дао да се усмрти султан Џемо, када више није био потребан папи Алесандру Борџији.

Гљиве, та брзорастућа и брзопропаљива лепота, која ниче из труљења горостаса, јесте и велика метафора трагичног осећања живота, које је толико мучило Мигуела Унамуна. Није, дакле, Тешићу била намера да простре своја широка лексикографска знања, проверена у трајном и непосредном опажању природе, и да начини један од у нас многих описа чудесног света гљива. Јер није он једини међу нашим знаљцима који је фасциниран гљивом. Али једини је међу песницима који је од света гљива начинио једно метафизичко уточиште, симбол мешавине сладости и отрова, добра и зла, мешавине коју природа стално ствара. Песник се и у животу склањао од људске злости. У природи је тражио спокој, чак и међу гљивама, од којих су оне отровне и понајлепше. Заправо, свет гљива у Тешића јесте емблем, више од симбола, који на метонимијски начин указује на једну другу, концептуалну, стварност. Дубока стрепња и неспокој умрежили су се у ову дескриптивну нарацију, и у разборито каденцираном ритму умећу се у дивљење лепоти боја. Један од одломака из ове књиге најбоље нам може предочити и стрепњу и неспокој, што јесу и у дубоком лежишту Тешићеве поезије:

У расџону и расцеју између земаљских и небеских џокова, у џом бурном склоју, узјајамно дојуњујућем и разарајућем, неџресџано бу-

бри и нараста, силашњава и коначно се сипроши човеков нагон да не-
камо одбежне од суровоџ и бездушноџ свеиџа и скраси се – ако скраси-
шиџа игде има – у каквом шоилијем и безбеднијем скровишију.

У огледалу људскоџ биџа ша несвесна шобуда језеро је шо којем се
љуљају и сударају, у валовима, шусте жеље и мажловиџе одбежличке
идеје. Оне се одшкрину и шомало разбистре шек кроз шорезе илузија
од чистих мисли, које се – о неушехо! – кошрајају у чврсто сшлейеним
живошним мрежама и језуре шо леденим каменоломима свемира из
којих бије зебња.

„Из којих бије зебња.” Та зебња се само привремено може смири-
ти у пределима које Тешић описује. Он их зато и описује:

*Товар времена садашњеџ, шешко људско носиво, расшоварио се
шо смрековишом шаињаку... и ту се можда нађу – заруделе шрешњише
малих раговања.*

Тешић јесте, рекли бисмо по шкртим његовим исказима, песник
историјског песимизма, који не гаји наду у узлазни напредак људских
нарави. Али он се приклања и космичком песимизму када каже:

*У сшвари, шод Сунцем које је шоџрешно џреје, Земља није кадра да
шшша шшо носи о себи одржи у једром здрављу и шуној лейошш, али
без шоџ космичкоџ несшоразума не би било ни драме у којој се надиџра-
вају живош и смри.*

То је био разлог зашто сам на почетку овог казивања призвао у
сећање Бакома Леопардија, који је био и историјски и космички песи-
мист. Леопарди је био песник без наде, Тешића ипак греје његова на-
да из *Мале кашизме*.

Укрстио је Тешић и једну причу у своју дескрипцију. Прича је о
препасти која оплакне детињу душу у сусрету са сеоском школом, ка-
да ђаке хвата шшштерасша језа и када им уз кожу миле жушш мрави
сшраха. Истом том зебњом настањена је и ова прича. А та прича чи-
ни да је Тешић начинио својеврстан „мешовити жанр”, јединствен у
српској књижевности. Јесте у питању мешавина песме у прози, сеоске
приче, описа природе, путописа, а све у функцији приказивања трајног
трагичног осећања живота. А песнику је тешко одупрети се и стиху у
овој прози, као када каже: *за честшшоџ шешака души одшшак*, са ети-
молошком фигуром која нам призива у сећање Лазу Костића.

Дуго сам мислио да лепоту једне земље махом не откривају људи
који у њој живе. Они се крећу између лепота које се оку пружају, а да
их не примећују, као што Фирентинци нису свесни лепоте у којој жи-
ве. Ни сељак не уме да ужива у природи, и да се диви њеној лепоти. Ге-
те се дивео Италији, коју је тек на свом путовању упознавао. Тешић је
тек повратком у постојбину открио све њене запретане лепоте и опах-
нуо их стрепњом која му се у граду родила.

Противстав природа – град у европској књижевности је веома стар. Да не идемо у далека римска и грчка времена, поменућемо само неколика имена која трају у нашој књижевној свести, оном што волим да називам – књижевна компетенција, без чега разумевања књижевности нема. Александер Поуп (А. Pope) је у четири еклоге још 1709. године описао четири годишња доба, а 1730. је Џејмс Томсон (James Thomson) под насловом *Годишња доба*, објавио дело које приказује земаљску вегетативну природу, свет са четири годишња доба, свет без злости и незахвалности, без мржње. Жан Франсоа де Сен Ламбер (Jean François de Saint Lambert) такође је под истим насловом објавио дело 1769. године. У Италији су дела истог садржаја објављивали Луиђи Мартињони (*Quattro stagioni campestri*), Антонио Марија Ламберти (на венецијанском), а Ђовани Мели на сицилијанском. Та мода је и довела до тога да Вивалди компонује своја славна *Годишња доба*. Тражења је постојаност која постоји само у тој четворотактној смени годишњих доба, јер само у природној средини, мислили су они, човек налази спокој, искачући из једног света који је пун узалудног грабежа. Вечна је тема, дакле, да се само добри и мудри умеју да усагласе са биљем. Само човек из града, мислили су даље, уме да цени природу и да биље настањује својим пролазним бићем, јер град умањује бит човека. А физиократи су у осамнаестом веку само у биљу и снази сунчеве светлости видели могућност стварања нових економских вредности.

Навео сам ове податке само зато да бих указао на то да је традиција један од начина ваздашњег постојања поезије. Јер опстанак традиције је окренут будућности, већма од ње зависи, више него од прошлости, из које историјски потиче.

Милосав Тешић, љубитељ књижевних врлети и запретаног смисла, оставио нам је *сїанишиїе брезових гедова* да у њему налазимо окрепу и за наше стрепње и зебње, а дао нам је и један од кључева за разумевање његове поезије, поезије која је лишена сваке патетике.